

Maria Baranowska-Bolesta

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-0880-0964

maria.baranowska@poczta.umcs.lublin.pl

Opieka nad małoletnim. Wybrane zagadnienia

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule przedstawiono wybrane zagadnienia dotyczące opieki prawnej nad małoletnim. W opracowaniu zwrócono uwagę na szczególnie charakter opieki oraz cel, ze względu na który jest ustanawiana. Opieka prawna wynika ze zobowiązującego do tego tytułu prawnego i polega na sprawowaniu pieczy nad osobą, dla której została ustanowiona. Swym zakresem obejmuje pieczę nad osobą, zarząd majątkiem oraz reprezentację podopiecznego. Od ustanowienia opieki należy odróżnić ustanowienie opiekuna, będące powołaniem oznaczonej osoby do sprawowania pieczy. Przy wyborze przez sąd opiekuńczy osoby opiekuna decydujące znaczenie ma dobro dziecka. Jest to kryterium nadrzędne i wysuwa się na pierwszy plan toczącego się postępowania. Zasada dobra dziecka ma zastosowanie również w przypadku innych wydawanych przez sąd opiekuńczy rozstrzygnięć w toku trwania opieki. W artykule w szczególności omówiono zagadnienia, których rozstrzygnięcie może nasuwać wątpliwości interpretacyjne. Należą do nich m.in. wspólne sprawowanie opieki przez małżonków, katalog negatywnych przesłanek wykluczających możliwość sprawowania pieczy nad małoletnim oraz obowiązek uzyskiwania zezwolenia przez opiekuna we wszystkich ważniejszych sprawach dotyczących podopiecznego.

Słowa kluczowe: opieka prawna; opiekun; małoletni; dziecko

I.

W polskim systemie prawnym problematyka dotycząca instytucji opieki nie została kompleksowo uregulowana w ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹. Przepisy prawa materialnego normujące tę instytucję zostały zawarte w art. 145–177 k.r.o. Natomiast kwestie proceduralne dotyczące postępowania w sprawach z zakresu opieki znajdują się w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego² w art. 568–578¹ oraz 590–598. Zgodnie z regulacjami opieka prawna wynika ze zobowiązującego do tego tytułu prawnego i polega na sprawowaniu pieczy nad osobą, dla której została ustanowiona oraz nad jej majątkiem³. Występuje w dwóch postaciach, tj. opieki nad małoletnim oraz opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie. W niniejszym opracowaniu omówiono wybrane zagadnienia z zakresu opieki nad małoletnim, w szczególności te, których rozstrzygnięcie może nasuwać wątpliwości interpretacyjne. Należy do nich zaliczyć problematykę dotyczącą wspólnego sprawowania opieki nad małoletnim przez małżonków pozostających w separacji. Brak regulacji kodeksowych oraz niejednolite stanowisko przedstawicieli doktryny uzasadniają próbę skonfrontowania rozbieżnych poglądów. Ponadto przedstawiono ocenę kryteriów wykluczenia z kręgu kandydatów na opiekuna oraz konsekwencje rozbieżnych wskazań kandydata na opiekuna, sformułowanych przez matkę i ojca dziecka. W kolejnej części opracowania omówiono problematykę przyczyn zwolnienia opiekuna po ustano-

¹ T.j. Dz.U. 2017, poz. 682 ze zm., dalej: k.r.o.

² T.j. Dz.U. 2018, poz. 1360 ze zm., dalej: k.p.c.

³ H. Ciepła, [w:] H. Ciepła, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2014, s. 768.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

wieniu opieki, lecz jeszcze przed objęciem przez niego funkcji opiekuna. Ostatnia część opracowania została poświęcona pojęciu „ważniejszych spraw”, których załatwienie wymaga uzyskania przez opiekuna zezwolenia sądu opiekuńczego. Zagadnienia, o których mowa, przedstawiono w odniesieniu do podobnych regulacji, wynikających ze sprawowania władzy rodzicielskiej przez rodziców nad dzieckiem.

Opieka nad małoletnim jest kategorią prawa rodzinnego i pełni funkcję surogatu władzy rodzicielskiej. W tej formie realizowana jest przede wszystkim funkcja wychowawcza w stosunku do osób jej poddanych⁴. Dlatego do sprawowania opieki mają zastosowanie przepisy o władzy rodzicielskiej (art. 155 § 2 k.r.o.). W doktrynie charakter prawny władzy rodzicielskiej należy do spornych. W przeważającej części jest ona zaliczana do kategorii praw podmiotowych⁵. Opieka, w przeciwieństwie do władzy rodzicielskiej, nie stanowi prawa podmiotowego opiekuna. Osoba sprawująca pieczę działa wyłącznie w interesie pupila, a nie także w interesie własnym⁶. Czynności wchodzące w skład opieki są przedmiotem obowiązków opiekuna, a przysługujące mu kompetencje są jedynie narzędziem wypełniania tych obowiązków. Jednak opieka może stanowić źródło praw podmiotowych małoletniego. Opiekun zobowiązany jest do określonych działań w interesie dziecka. W przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania przez opiekuna obowiązków na nim spoczywających małoletniemu przysługiwać będą roszczenia odszkodowawcze⁷. Ponieważ pomiędzy opiekunem a małoletnim tworzy się więź prawna mająca charakter stosunku prawnego, należy do niej stosować zasady i przepisy odnoszące się do ochrony praw podmiotowych⁸.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zna opieki powstającej *ex lege*. Z przepisów wynika, że każdorazowo powstaje ona na podstawie wydanego przez sąd opiekuńczy orzeczenia o jej ustanowieniu⁹. Postępowanie w sprawie o ustanowienie opieki dla małoletniego dziecka sąd wszczyna z urzędu. Przesądza o tym treść art. 145 § 2 k.r.o. oraz art. 570 k.p.c. Pierwszy z tych przepisów stanowi, że opiekę ustanawia sąd opiekuńczy, skoro tylko poweźmie wiadomość, że zachodzi prawny po temu powód. Natomiast art. 570 k.p.c. upoważnia sąd opiekuńczy do wszczęcia postępowania z urzędu. Dotyczy to wypadków przewidzianych w tytule II tego kodeksu (art. 145 § 1 k.r.o.). Zgodnie z art. 94 § 3 k.r.o. opiekę ustanawia się, jeżeli żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo jeżeli rodzice są nieznani. Władza rodzicielska nie przysługuje żadnemu z rodziców: 1) gdy oboje nie żyją lub nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych; 2) jeżeli orzeczono wobec nich zawieszenie władzy rodzicielskiej (art. 110 § 1 k.r.o.) lub jej pozbawienie (art. 111 § 1 i 1a, art. 112 k.r.o.); 3) gdy w wyroku ustalającym pochodzenie dziecka sąd orzekł o zawieszeniu lub pozbawieniu władzy rodzicielskiej obojga rodziców lub jednego z nich, a władza ta nie przysługuje również drugiemu (art. 93 § 2 k.r.o.).

⁴ J. Gajda, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018, s. 1051; M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014, s. 240; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2018, s. 363.

⁵ G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 708; J. Gajda, *op. cit.*, s. 1052; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 509.

⁶ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1052; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 631.

⁷ L. Kociucki, *Opieka nad małoletnim*, Warszawa 1993, s. 43–44.

⁸ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1052; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 631.

⁹ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1056.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

W judykaturze przyjmuje się, że zawartego w przepisie art. 570 k.p.c. sformułowania „sąd opiekuńczy może wszcząć postępowanie z urzędu” nie należy rozumieć w ten sposób, że wszczęcie postępowania zależy od swobodnego uznania sądu. Z mających zastosowanie przepisów prawa materialnego i istoty zadań sądu opiekuńczego wynika, że ilekroć dany sąd dowie się o przesłankach uzasadniających jego ingerencję z urzędu, powinien on – a nie tylko „może” – wszcząć właściwe postępowanie¹⁰. W literaturze podkreśla się, że zasada działania sądu z urzędu wynika z celu postępowania opiekuńczego, jakim jest wszechstronna ochrona osób wymagających pieczy prawnej nad ich osobą oraz majątkiem¹¹. Wynikające z art. 570 k.p.c. uprawnienie sądu opiekuńczego do działania z urzędu zapewnia możliwość szybkiej i skutecznej interwencji – stanowi gwarancję realizacji zadań, jakie zostały przed nim postawione¹².

Z zasadą wyrażoną w art. 570 k.p.c. koresponduje art. 572 k.p.c. Przewiduje on obowiązek zawiadomienia sądu opiekuńczego o zdarzeniu uzasadniającym wszczęcie postępowania z urzędu. Obowiązek zawiadomienia ciąży na „każdym”, a więc zarówno na osobach fizycznych, jak i na osobach prawnych. Oznacza to, że ma on charakter powszechny¹³. Przepis art. 572 § 2 k.p.c. stanowi, że obowiązek ten ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi. Wyliczenie z § 2 art. 572 k.p.c. nie jest wyczerpujące. W przepisie zostały wymienione tylko organy władzy państwowej i samorządowej, instytucje społeczne i inne, na których obowiązek ciąży „przede wszystkim” ze względu na to, że z racji swoich kompetencji mają często okazję do pozyskania wiadomości o zdarzeniach istotnych dla ingerencji sądu opiekuńczego¹⁴.

Przepis art. 572 k.p.c. nie podaje terminu, w którym powinno nastąpić zawiadomienie sądu opiekuńczego i nie przewiduje sankcji za niespełnienie tego obowiązku¹⁵. W doktrynie uznaje się jednak, że w pewnych wypadkach brak zawiadomienia przez osobę posiadającą wiedzę o zdarzeniach uzasadniających wszczęcie postępowania może powodować pociągnięcie jej do odpowiedzialności materialnej za czyn niedozwolony. Następuje to w sytuacji, gdy wskutek braku zawiadomienia sąd opiekuńczy nie wszczyna postępowania we właściwym czasie, czego skutkiem jest wywołanie szkody materialnej. Ponadto, zwłaszcza w stosunku do pracowników organów władzy państwowej i samorządowej, może wchodzić w grę odpowiedzialność dyscyplinarna¹⁶.

¹⁰ Uchwała SN z dnia 22 listopada 1977 r., III CZP 91/77, Legalis nr 20516.

¹¹ H. Ciepła, *op. cit.*, s. 774.

¹² A. Zieliński, G. Jędrejek, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011, s. 274.

¹³ J. Bodio, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1: *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 948–949; A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 1097.

¹⁴ B. Dobrzański, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, t. 1, Warszawa 1969, s. 852; M. Grudziński, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. B. Dobrzański, J. Ignatowicz, Warszawa 1975, s. 828.

¹⁵ J. Bodio, *op. cit.*, s. 949.

¹⁶ B. Dobrzański, *op. cit.*, s. 853; M. Grudziński, *op. cit.*, s. 828.

II.

Opieka powstaje na podstawie wydanego orzeczenia o jej ustanowieniu. Przez ustanowienie opieki rozumie się rozstrzygnięcie wprowadzające system pieczy nad dzieckiem zastępujący władzę rodzicielską. Od ustanowienia opieki należy odróżnić ustanowienie opiekuna, które polega na powołaniu oznaczonej osoby do sprawowania pieczy nad małoletnim¹⁷. Zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym sprawowanie opieki może zostać powierzone jedynie osobom fizycznym¹⁸. Do 12 czerwca 2009 r. przepisy dopuszczały opiekę instytucjonalną. Na mocy art. 150 k.r.o. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami upoważniony był do wydania rozporządzenia określającego zasady i tryb powierzenia opieki zakładom wychowawczym lub innym instytucjom i organizacjom społecznym oraz sposób wykonywania przez nie opieki. Wskazane rozporządzenie jednak nigdy nie zostało wydane. W noweli z 2008 r.¹⁹ ustawodawca uchylił art. 150 k.r.o., wskazując na anachroniczność instytucji opieki zakładowej, która nie odpowiada wymaganiom i postulatom współczesnej pedagogiki, i przyjął koncepcję opieki wyłącznie personalnej, sprawowanej przez osoby fizyczne – jednoosobowo lub wspólnie²⁰.

Z treści art. 146 k.r.o. należy wywieść zasadę opieki jednoosobowej. W przypadku dziecka sąd może powierzyć wspólne sprawowanie pieczy jedynie małżonkom. Do spornych kwestii należy natomiast zagadnienie dotyczące powierzenia opieki obojgu małżonkom pozostającym w separacji. Z literalnego brzmienia przepisu nie wynika, aby byli oni wyłączeni ze wspólnego ustanowienia ich opiekunami małoletniego²¹. Pomiędzy osobami pozostającymi w separacji następuje rozkład wspólnego pożycia. Dochodzi do wygaśnięcia więzi duchowej, fizycznej i gospodarczej, mimo że związek małżeński formalnie nadal istnieje. Małżonkowie najczęściej zaprzestają udzielania sobie wzajemnej pomocy, współdziałania na rzecz rodziny czy prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego²². W takiej sytuacji słuszne wydaje się więc odwołanie do dobra dziecka wymagającego opieki oraz do interesu społecznego²³. W przeważającej mierze w przypadku separacji małżonków wymienione wyżej okoliczności będą przeciwwskazaniem dla powierzenia im opieki, lecz ze względu na dobro podopiecznego nie powinno się jednoznacznie wykluczać takiej możliwości. Taka sytuacja może nastąpić, jeżeli orzeczono separację sądową, a małżonkowie mimo jej orzeczenia nie żyją w faktycznym rozłączeniu i wspólnie zamieszkują²⁴. W doktrynie wskazuje się jednak, że jeżeli doszło

¹⁷ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1056. W okresie między wszczęciem postępowania o ustanowienie opieki a objęciem funkcji przez opiekuna może wystąpić konieczność wydania odpowiednich zarządzeń, w tym ustanowienia kuratora na podstawie art. 147 k.r.o.

¹⁸ J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 635.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 220, poz. 1431).

²⁰ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1076; L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 1665; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 635.

²¹ G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 981.

²² J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 234.

²³ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1058; S. Kalus, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011, s. 1017; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Opieka i kuratela. Komentarz do art. 145–184 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 516, 518, 520, 573–574, 590–598, 599–602, 604–605)*, Warszawa 2017, s. 12.

²⁴ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1058.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

do orzeczenia separacji w trakcie wspólnego sprawowania opieki przez małżonków, to na podstawie art. 169 § 2 k.r.o. sąd powinien zwolnić jednego z nich ze sprawowania tej funkcji²⁵. Problematykę zwolnienia opiekuna ze sprawowania pieczy podjęto w pkt III niniejszego opracowania.

W razie ustanowienia opiekunami małżonków powstaje między każdym z nich a dzieckiem odrębny stosunek opieki²⁶. Zgodnie z art. 155 § 2 k.r.o. do sprawowania opieki stosuje się odpowiednio przepisy o władzy rodzicielskiej, dlatego na podstawie art. 97 § 1 k.r.o. każdy z małżonków jest samodzielnie zarówno zobowiązany, jak i uprawniony do jej wykonywania. Zalecenia Kierunkowe Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r. (teza XIV pkt 2)²⁷ wskazywały, że sąd opiekuńczy powinien dążyć do powierzenia opieki obojgu małżonkom w celu zapewnienia dziecku naturalnych warunków rozwoju. Nie jest to jednak zasada bezwzględna i zależy od konkretnego przypadku. Jednoosobowe sprawowanie opieki będzie bardziej pożądane, gdy zechce się jej podjąć osoba samotna, silnie związana uczuciowo – najczęściej ze względu na pokrewieństwo – z małoletnim.

Przepis art. 148 § 1 i 1a k.r.o. enumeratywnie wskazuje negatywne przesłanki wyłączone możliwości sprawowania opieki. Mianowicie opiekunem nie może być ustanowiona osoba niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych, pozbawiona praw publicznych lub pozbawiona władzy rodzicielskiej, a ponadto osoba skazana za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności, umyślne przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby małoletniej albo przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z nim. Z kręgu kandydatów na opiekuna wyłączone są również osoby, wobec których orzeczono: zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi; obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach; zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Przepis ten wskazuje więc krąg osób wyłączonych *ex lege* z możliwości objęcia funkcji opiekuna²⁸.

W doktrynie wskazuje się, że przepis art. 148 § 1a k.r.o. należy interpretować ściśle. Nie można więc wyprowadzać z niego dodatkowych przesłanek uniemożliwiających objęcie funkcji opiekuna²⁹. Wątpliwości może jednak budzić tak kazuistyczne wyliczenie przestępstw, których popełnienie wyklucza osobę z kręgu kandydatów do objęcia tej funkcji. Coraz częściej w piśmiennictwie pojawiają się głosy krytyczne zawartego w przepisie katalogu jako zbyt szczegółowego. Podnosi się, że popełnienie innych przestępstw (jak np. handel narkotykami) również stanowi kryterium dyskwalifikujące, a nie zostały one wymienione w omawianym przepisie³⁰. Można więc przyjąć tezę, że zawarty w art. 148 k.r.o. katalog powinien być traktowany jako wyliczenie przykładowe, ponieważ koniecznym i zarazem wystarczającym kryterium oceny kwalifikacji kandydata na opiekuna powinno być dobro dziecka. W każdym bowiem wypadku nie może być opiekunem ten, w stosunku do którego zach-

²⁵ J. Sadowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014, s. 998–999; L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1650; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 217.

²⁶ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 12.

²⁷ Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, Legalis nr 19477.

²⁸ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1060; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 636.

²⁹ G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 991; J. Sadowski, *op. cit.*, s. 1002.

³⁰ L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1657–1658; S. Kalus, *op. cit.*, s. 1020.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

dzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna (art. 148 § 2 k.r.o.). Ocena kandydata, z uwzględnieniem kryterium wskazanego w art. 148 § 2 k.r.o., należy do sądu i uzależniona jest od okoliczności konkretnej sprawy. Podstawy uzasadniające wykluczenie danej osoby mogą mieć charakter zawiniony i niezawiniony. Wskazuje się na przykład, że do wspomnianych przeszkód zalicza się m.in. uzależnienie od alkoholu, naganny tryb życia, uchylanie się od pracy czy niechętny stosunek do małoletniego (przyczyny zawinione), ale też zły stan zdrowia, podeszły wiek, nadmierne obciążenie obowiązkami zawodowymi lub rodzinnymi (przyczyny niezawinione)³¹.

Należy zauważyć, że wśród wymienionych warunków objęcia opieki pominięte zostały kwestie braku obywatelstwa polskiego i stałego miejsca zamieszkania w Polsce. Obywatele państwa obcego lub osoby zamieszkałe za granicą nie są więc wyłączone z kręgu kandydatów na opiekuna³². Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej i w konsekwencji otwarcie granic spowodowało zwiększenie migracji społeczeństwa polskiego. Wydaje się zatem, że brak ograniczeń w objęciu funkcji opiekuna przez wyżej wymienione osoby jest jak najbardziej trafny. Należy jednak zaznaczyć, że powierzenie opieki powinno następować przy zachowaniu szczególnej ostrożności, z uwzględnieniem możliwości wykonywania realnego nadzoru nad sprawowaniem pieczy³³. Sąd, powierzając opiekę obywatelom państwa obcego lub osobom zamieszkałym za granicą, przede wszystkim powinien kierować się nadrzędną zasadą dobra dziecka, w tym potrzebą zachowania przez dziecko tożsamości narodowej i kulturowej.

Przepis art. 149 k.r.o. określa wskazania preferencyjne wyboru osoby opiekuna³⁴ oraz określa krąg osób, które sąd opiekuńczy powinien uwzględnić przy typowaniu kandydata na opiekuna. W pierwszej kolejności przepis nakazuje uwzględnić osobę wskazaną przez ojca lub matkę dziecka, jeżeli nie byli oni pozbawieni władzy rodzicielskiej (art. 149 § 1 k.r.o.). Sposób i forma wskazania przez rodziców proponowanego kandydata nie jest wprost uregulowana przez przepisy prawne. Należy więc uznać, że może być nim każde zachowanie uzewnętrzniające wolę ojca lub matki małoletniego³⁵. Rodzice dziecka mogą wskazać osobno albo wspólnie jednego lub kilku kandydatów na opiekuna. Problematiczne może się okazać wskazanie przez ojca i matkę różnych osób. W doktrynie w większości prezentowany jest pogląd, że w zaistniałej sytuacji powinno się brać pod uwagę zdanie tego, który zmarł później³⁶. Takie stanowisko należy jednak do dyskusyjnych. W konsekwencji opowiedzenia się za tym poglądem wskazanie różnych kandydatów przez każdego z rodziców przestałoby mieć znaczenie w momencie wcześniejszej śmierci jednego z nich. Nie można natomiast wykluczyć sytuacji, że rodzic, który zmarł wcześniej, mógł wskazać kandydata mającego lepsze kwalifikacje na opiekuna małoletniego niż osoba proponowana przez ojca lub matkę dłużej żyjącego. Należałoby więc przychylić się do tezy, że w razie rozbieżności zdań rodziców co

³¹ Postanowienie SN z dnia 17 lutego 1999 r., II CKN 184/99, LEX nr 1212960.

³² T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 367; S. Kalus, *op. cit.*, s. 1022.

³³ S. Kalus, *op. cit.*, s. 1023; J. Strzebinczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 854.

³⁴ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1060; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 636.

³⁵ J. Sadowski, *op. cit.*, s. 1005–1006; L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1662; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 28.

³⁶ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1063; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 28.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

do kandydata na opiekuna spór powinien rozstrzygnąć sąd opiekuńczy, uwzględniając dobro dziecka i kwalifikacje osób wskazanych przez oboje rodziców³⁷.

W przypadku nieuwzględnienia wskazań rodziców sąd rozważa kandydaturę krewnych lub innych osób bliskich pozostającego pod opieką lub jego rodziców (art. 149 § 2 k.r.o.). Jako osoby bliskie można wskazać te, które łączy z pupilem przede wszystkim osobisty stosunek wynikający z więzi emocjonalnej lub z tego, że są faktycznymi opiekunami podopiecznego³⁸. W orzecznictwie wskazuje się, że przepis art. 149 § 2 k.r.o. nie przewiduje priorytetów, jeśli chodzi o bliższy lub dalszy stopień pokrewieństwa określonych osób zainteresowanych objęciem funkcji opiekuna. O wyborze kandydata ostatecznie decyduje przydatność do sprawowania funkcji³⁹. W tym celu sąd może zarządzić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez zawodowego kuratora rodzinnego⁴⁰. W razie braku krewnych lub osób bliskich dziecku lub jego rodzicom sąd opiekuńczy zobowiązany jest zwrócić się o wskazanie osoby, której mogłaby być powierzona opieka, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo do organizacji społecznej, do której należy piecza nad małoletnimi. Jeżeli natomiast pozostający pod opieką przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo innej podobnej placówce, w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich, sąd ma możliwość zwrócenia się do tej placówki, zakładu czy schroniska (art. 149 § 3 k.r.o.).

Wyżej wymieniona kolejność wyboru osoby opiekuna nie jest dla sądu bezwzględnie wiążąca. Zasada dobra osoby pozostającej pod opieką wyrażona w art. 149 § 1 k.r.o. jest decydującym kryterium przy wyborze kandydata na opiekuna⁴¹. W Zaleceniach Kierunkowych (teza XIV pkt 3) Sąd Najwyższy podkreślił, że dla prawidłowego toku sprawowania opieki szczególne znaczenie ma powołanie na opiekuna właściwej osoby. Chodzi przede wszystkim o to, aby mogła zapewnić dziecku odpowiednie wychowanie. Sąd opiekuńczy powinien więc zbierać dane określające kwalifikacje podmiotowe kandydatów na opiekuna⁴². Doktryna zalicza do nich: kwalifikacje moralne, predyspozycje wychowawcze, stosunek do małoletniego, wiek, stan zdrowia, wykonywany zawód⁴³. Obowiązek zbadania kwalifikacji podmiotowych każdego z uczestników jest bezwzględny⁴⁴.

Dla dziecka przebywającego w pieczy zastępczej wybór osoby opiekuna został uzależniony od formy pieczy zastępczej⁴⁵. W przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej sąd powierza sprawowanie opieki przede wszystkim rodzicom zastępczym (art. 149 § 4 pkt 1 k.r.o.). Jeśli dziecko przebywa w rodzinnym domu dziecka lub placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, opieka powinna być powierzona przede wszystkim osobom prowadzącym ten dom lub placówkę (art. 149 § 4 pkt 2 i 3 k.r.o.). Natomiast gdy dziecko przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej: socjalizacyjnej, specjalistyczno-terapeutycznej, interwencyjnej lub regionalnej placówce opiekuńczo-

³⁷ G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 994; J. Strzebinczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego*, s. 847–848.

³⁸ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 31.

³⁹ Postanowienie SN z dnia 25 października 2000 r., IV CKN 1628/00, LEX nr 52619.

⁴⁰ H. Ciepła, *op. cit.*, s. 780; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 31.

⁴¹ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1059, 1062; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 25; J. Marciniak, *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, Warszawa 1975, s. 21.

⁴² Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, Legalis nr 19477.

⁴³ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1063; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 638; T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 368.

⁴⁴ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1063.

⁴⁵ J. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 395.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

-terapeutycznej, sąd powierza opiekę w pierwszej kolejności osobom bliskim tego dziecka (art. 149 § 4 pkt 4 k.r.o.). Ustanowienie opiekuna w wymienionych przypadkach powinno nastąpić w terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej (art. 149 § 4 *in fine* k.r.o.).

W przypadku tzw. przysposobienia anonimowego zgodnie z art. 149 § 5 k.r.o. nie mają zastosowania reguły wynikające z § 1, 2 i 4 pkt 4 omawianego artykułu. Przepis art. 119¹ § 1 k.r.o. stanowi, że rodzice mogą przed sądem opiekuńczym wyrazić zgodę na przysposobienie swego dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego, skutkiem czego jest utrata władzy rodzicielskiej oraz prawa do kontaktów z dzieckiem⁴⁶. W razie wyrażenia zgody na adopcję anonimową sąd, dokonując wyboru osoby opiekuna, nie weźmie pod uwagę kandydata wskazanego przez ojca lub matkę dziecka. Opiekunem nie zostanie również osoba wyznaczona spośród krewnych lub innych osób bliskich pozostającego pod opieką albo jego rodziców⁴⁷. Odmienny pogląd prezentuje J. Sadowski, wskazując, że przepis art. 149 § 5 k.r.o. wyłącza zastosowanie pierwszeństwa wyboru opiekunem krewnych dziecka, osoby bliskiej dziecka czy osoby bliskiej rodzicom dziecka, natomiast nie stanowi zakazu ich ustanowienia. Autor jednak słusznie podkreśla, że takie wypadki mogą w praktyce wystąpić zupełnie wyjątkowo⁴⁸.

Zgodnie z art. 151 k.r.o. sąd opiekuńczy może ustanowić jednego opiekuna dla kilku osób w sytuacji, gdy nie ma sprzeczności między ich interesami. Opieka nad rodzeństwem powinna być w miarę możliwości powierzona jednej osobie. O tym czy sąd skorzysta z opcji ustanowienia jednego opiekuna dla kilku podopiecznych, zdecyduje przede wszystkim dobro tych osób. Ustanowienie jednego opiekuna dla kilku osób nie musi nastąpić równocześnie⁴⁹.

III.

W myśl art. 152 k.r.o. ustawodawca kreuje obowiązek objęcia opieki przez każdego, kogo sąd opiekuńczy ustanowi opiekunem. Jak wskazuje się w doktrynie, objęcie opieki stanowi obowiązek obywatelski, społeczny i publiczny, ale również prawny⁵⁰. Objęcie opieki następuje przez złożenie przyrzeczenia (art. 153 k.r.o.). Jego treść formułuje art. 590 k.p.c. („Przyrzekam, że powierzone mi obowiązki opiekuna wykonam z całą sumiennością i zgodnie z interesem społecznym, mając zawsze na względzie dobro osoby podlegającej mojej pieczy”). Przyrzeczenie składane jest w formie ustnej, osobiście przed sądem opiekuńczym. Ma podniosły i uroczysty charakter, a dla jego podkreślenia przewodniczący powinien pouczyć opiekuna o istocie i charakterze przyjętych obowiązków, a także o odpowiedzialności prawnej i moralnej wynikającej z pełnionej funkcji⁵¹. Przyrzeczenie odbiera-

⁴⁶ J. Sadowski, *op. cit.*, s. 1007; S. Kalus, *op. cit.*, s. 1027.

⁴⁷ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1064; L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1664.

⁴⁸ J. Sadowski, *op. cit.*, s. 1007–1008. Por. inaczej: J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 637–638.

⁴⁹ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 40.

⁵⁰ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1066.

⁵¹ H. Dolecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013, s. 247; J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 4, Warszawa 2016, s. 324; P. Prus, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. M. Manowska, t. 2, Warszawa 2015, s. 178; A. Zieliński, *op. cit.*, s. 1117.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

ne jest bez zbędnej zwłoki po ogłoszeniu postanowienia o ustanowieniu opieki, a gdy ogłoszenia nie było – po jego wydaniu⁵².

Należy zauważyć, że ustanowienie opieki wprowadzające system pieczy nad dzieckiem ma charakter konstytutywny, natomiast złożenie przez opiekuna przyrzeczenia jest czynnością deklaratywną, stwierdzającą fakt objęcia opieki przez oznaczoną osobę⁵³. Czynność ta powinna zostać udokumentowana w protokole posiedzenia sądu. Od tego momentu opiekun uzyskuje pełną legitymację i kompetencję do sprawowania pieczy⁵⁴. Ten kto uchyla się od obowiązku objęcia opieki, nie wykonuje ciężącego na nim zobowiązania i może ponieść odpowiedzialność za wyrządzoną w ten sposób szkodę⁵⁵. Uchylenie się od objęcia opieki i odmowa złożenia przyrzeczenia mogą również spowodować wymierzenie grzywny na podstawie art. 598 § 1 k.p.c. Przepis ten nie określa wysokości grzywny, jaką może orzec sąd, dlatego zastosowanie ma art. 163 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Wskazuje on maksymalną kwotę – 3 tys. zł. Na postanowienie wymierzające grzywnę osobie uchylającej się od objęcia opieki przysługuje zażalenie na podstawie art. 394 § 1 pkt 5 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. W literaturze trafnie wskazuje się, że osoba przymuszona do objęcia opieki z reguły nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna. Prawdopodobieństwo wystąpienia zachowania, o którym mowa, powinno skłaniać raczej do wykluczenia takiej osoby z kręgu kandydatów na opiekuna⁵⁶.

Sąd opiekuńczy może na podstawie art. 152 *in fine* k.r.o. z ważnych powodów zwolnić osobę ustanowioną opiekunem z obowiązku objęcia opieki. Termin „ważne powody” jest pojęciem nieostrym i stwarza możliwość działania sądu w granicach tzw. luzu decyzyjnego⁵⁷. Ocena owych powodów uzależniona jest od okoliczności konkretnego przypadku i zależy od uznania sądu. Uznanie to nie jest oczywiście dowolne, a przed wydaniem orzeczenia sąd opiekuńczy powinien wnikliwie zbadać okoliczności mające uzasadniać zwolnienie z opieki⁵⁸.

W literaturze można dostrzec dwie koncepcje. Według pierwszej ważne powody mogą uzasadniać zwolnienie opiekuna z funkcji, tylko jeśli wystąpią po ustanowieniu opieki, ale jeszcze przed jej objęciem przez opiekuna. Przykładowo do ważnych powodów zalicza się gwałtowne pogorszenie się stanu zdrowia, nagły wyjazd zagraniczny czy wypadek. Ponadto niechęć osoby wyznaczonej do sprawowania opieki nasuwa wątpliwości, czy będzie w stanie należycie wywiązywać się z nałożonych obowiązków i dlatego również zaliczana jest do ważnych powodów⁵⁹. Wymienione okoliczności mogą wystąpić jedynie po wyznaczeniu kandydata na opiekuna, ponieważ wcześniejsze ich zaistnienie stanowi negatywną przesłankę ustanowienia takiej osoby opiekunem. Zgodnie z omówionym wcześniej art. 148 § 2 k.r.o. sąd na wstępie dokonuje oceny kandydata na opiekuna i bada przesłanki uzasadniające prawdopodobieństwo jego niewywiązania się z nałożonych obowiązków. W razie spełnienia się

⁵² A. Zieliński, *op. cit.*, s. 1117.

⁵³ J. Bodio, *op. cit.*, s. 973; J. Gudowski, *op. cit.*, s. 324.

⁵⁴ J. Bodio, *op. cit.*, s. 973; T. Żyznowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, t. 2, Warszawa 2016, s. 852.

⁵⁵ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1066; H. Ciepla, *op. cit.*, s. 784; T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 368.

⁵⁶ J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 643; J. Marciniak, *op. cit.*, s. 26.

⁵⁷ J. Strzebinczyk, *Prawo...*, s. 398.

⁵⁸ J. Bodio, *op. cit.*, s. 974; H. Dolecki, *op. cit.*, s. 248; J. Gudowski, *op. cit.*, s. 325.

⁵⁹ H. Dolecki, *op. cit.*, s. 248; J. Strzebinczyk, *Prawo...*, s. 398; S. Kalus, *op. cit.*, s. 1028–1029.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

negatywnych przesłanek eliminuje go z kręgu kandydatów na opiekuna. Jeżeli więc ważne powody podnoszone były na etapie postępowania o ustanowienie opiekuna, to przy założeniu prawidłowego działania sądu powtórne ich zgłoszenie w postępowaniu o zwolnienie z obowiązku objęcia opieki nie powinno mieć miejsca⁶⁰.

Druga koncepcja dopuszcza możliwość wystąpienia ważnych powodów uzasadniających zwolnienie z objęcia opieki już na wcześniejszym etapie postępowania. Dlatego do ważnych powodów zalicza się – oprócz tych, które zostały wskazane powyżej – zły stan zdrowia, zaawansowany wiek czy szczególne obciążenie obowiązkami zawodowymi lub społecznymi. Należy przyjąć, że powołanie tych powodów jest dopuszczalne, jeżeli wnioskodawca nie przedstawił ich wcześniej (tj. na etapie kwalifikacji jego osoby na opiekuna) oraz jeżeli pominięcie ich zagrażałoby właściwemu sprawowaniu opieki i zarazem dobru dziecka⁶¹.

Zwolnienie wynikające z art. 152 k.r.o. jest zwolnieniem od obowiązku objęcia opieki, nie zaś zwolnieniem opiekuna na podstawie przewidzianej w art. 169 k.r.o. (tj. z opieki już sprawowanej). W pierwszym przypadku nie dochodzi do ustanowienia opiekuna, natomiast stosując art. 169 § 1 k.r.o., sąd może zwolnić z opieki ustanowionego już opiekuna na jego żądanie z ważnych powodów. Ponadto jeżeli z powodu przeszkód faktycznych lub prawnych opiekun jest niezdolny do sprawowania opieki albo dopuszcza się czynów lub zaniechań, które naruszają dobro podopiecznego, sąd opiekuńczy z urzędu zwolni opiekuna ze sprawowania tej funkcji (art. 169 § 2 k.r.o.). Do przyczyn faktycznych zaliczane są te same powody, które uzasadniają zwolnienie opiekuna na jego żądanie z pełnionej funkcji (np. pogarszający się stan zdrowia, powstanie nowych obowiązków zawodowych, zmiana sytuacji rodzinnej). Przyczynami prawnymi są natomiast okoliczności uzasadniające niedopuszczalność ustanowienia opiekunem konkretnej osoby (m.in. brak pełnej zdolności do czynności prawnych czy pozbawienie praw publicznych)⁶². Jako przykład dopuszczenia się przez opiekuna czynów lub zaniechań naruszających dobro podopiecznego można podać sytuację, w której opiekun zachowuje się w taki sposób, że gdyby w ten sam sposób zachowywali się rodzice względem dziecka, to mogłoby to stanowić podstawę do pozbawienia ich władzy rodzicielskiej⁶³. Samo zaistnienie wymienionych wyżej okoliczności nie powoduje jednak wygaśnięcia funkcji opiekuna. Aby do tego doszło, niezbędne jest postanowienie sądu opiekuńczego w tym zakresie⁶⁴.

Zgodnie z art. 155 § 1 k.r.o. opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką. Do sprawowania opieki stosuje się odpowiednio przepisy o władzy rodzicielskiej z zachowaniem przepisów regulujących opiekę (art. 155 § 2 k.r.o.). Opieka obejmuje więc pieczę nad osobą, zarząd majątkiem oraz reprezentację podopiecznego⁶⁵. Piecza nad osobą obejmuje całokształt starań opiekuna o osobiste sprawy podopiecznego. Do takich spraw m.in. należą: obowiązek wychowania podopiecznego, troska o jego rozwój fizyczny i duchowy, kierowanie podopiecznym, dbałość o jego zdrowie⁶⁶. Piecza nad majątkiem podopiecznego obejmuje zarówno aktywa, jak i pasywa. Do zadań opiekuna należy więc dbałość

⁶⁰ G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 1000–1001.

⁶¹ L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1672; G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 1000–1001.

⁶² M. Andrzejewski, *op. cit.*, s. 250; T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 376.

⁶³ M. Andrzejewski, *op. cit.*, s. 250.

⁶⁴ T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 376.

⁶⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 639.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 640; T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 369; T. Sokołowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013, s. 274–275; M. Andrzejewski, *op. cit.*, s. 245.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

o korzystny dla podopiecznego stan majątku⁶⁷. Reprezentacja podopiecznego realizowana jest przez opiekuna poprzez jego samodzielne działanie. Kompetencja ta podlega ograniczeniu w art. 159 § 1 k.r.o., który stanowi, że opiekun nie może reprezentować osób pozostających pod jego opieką przy czynnościach prawnych między tymi osobami oraz przy czynnościach prawnych między jedną z tych osób a opiekunem albo jego małżonkiem, zstępnymi, wstępnymi lub rodzeństwem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz osoby pozostającej pod opieką. Powyższe zasady stosuje się odpowiednio w postępowaniu przed sądem lub innym organem państwowym (art. 159 § 2 k.r.o.). W postanowieniu z dnia 19 września 1967 r. Sąd Najwyższy wskazał, że założeniem przepisu art. 159 k.r.o. jest dążenie do uniknięcia ujemnych dla pozostającego pod opieką skutków czynności, w których może występować sprzeczność interesów między nim a opiekunem. Ponadto chodzi o wyeliminowanie sytuacji, w których zachodziłaby obawa, że opiekun nie będzie w pełni obiektywny i nie będzie działał jedynie dla dobra podopiecznego⁶⁸.

Na mocy art. 154 k.r.o. opiekun zobowiązany jest wykonywać czynności objęte zakresem opieki z należytą starannością, uwzględniając dobro pozostającego pod opieką oraz interes społeczny. W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 1975 r. zaznaczono, że ocena należytego wykonywania przez opiekuna obowiązków wyłącznie pod kątem zaspokojenia bieżących potrzeb małoletniego (w szczególności w zakresie jego utrzymania) jest niewystarczająca, nie uwzględnia bowiem wszystkich aspektów rozwoju dziecka i nie bierze pod uwagę wszelkich okoliczności jego sytuacji, pomijając momenty wychowawczego oddziaływania opiekuna na podopiecznego⁶⁹.

Z chwilą objęcia opieki po stronie opiekuna powstaje szereg obowiązków dotyczących majątku małoletniego⁷⁰. Do zadań opiekuna należy m.in. sporządzenie inwentarza majątku podopiecznego i przedstawienie go sądowi opiekuńczemu (art. 160 § 1 k.r.o.). Zgodnie z art. 161 § 1 k.r.o. kosztowności, papiery wartościowe i inne dokumenty pupila co do zasady są przechowywane przez opiekuna. Sąd może jednak zobowiązać opiekuna do złożenia ich do depozytu sądowego – w takiej sytuacji przedmioty te nie mogą być odebrane bez wcześniejszego zezwolenia sądu opiekuńczego⁷¹. Natomiast gotówka pozostającego pod opieką, jeżeli nie jest potrzebna do zaspokojenia jego uzasadnionych potrzeb, powinna być złożona przez opiekuna w instytucji bankowej (art. 161 § 2 k.r.o.). Przepis art. 161 k.r.o. ściśle związany jest z art. 594 k.p.c., na mocy którego minister właściwy do spraw finansów publicznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określił w drodze rozporządzenia⁷² zasady i tryb składania przez opiekunów gotówki w instytucji bankowej, uwzględniając przy tym zabezpieczenie interesów osób pozostających pod opieką. Niezależnie po zwolnieniu lub ustaniu opieki zgodnie z art. 174 k.r.o. opiekun obowiązany

⁶⁷ T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 371.

⁶⁸ Postanowienie SN z dnia 19 września 1967 r., III CR 177/67, LEX nr 677.

⁶⁹ Postanowienie SN z dnia 6 stycznia 1975 r., III CRN 440/74, LEX nr 7636.

⁷⁰ A. Głowacka, *Odpowiedzialność opiekuna za szkody wyrządzone małoletniemu wskutek nienależytego sprawowania opieki*, „Przeгляд Sądowy” 2016, nr 1, s. 109.

⁷¹ J. Bodio, *op. cit.*, s. 976; H. Dolecki, *op. cit.*, s. 250; J. Gudowski, *op. cit.*, s. 328.

⁷² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 czerwca 2001 r. w sprawie zasad i trybu składania przez opiekuna w instytucji bankowej gotówki osoby pozostającej pod opieką (Dz.U. 2001, nr 64, poz. 649 ze zm.).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

jest oddać osobie, która pozostawała pod opieką albo przedstawicielowi ustawowemu lub spadkobiercom, zarządzany przez siebie majątek tej osoby⁷³.

IV.

Kolejnym z elementów, bezpośrednio wynikającym z przepisów prawnych i wpływającym na kształt stosunku opieki, jest obowiązek uzyskiwania zezwolenia sądu we wszystkich ważniejszych sprawach dotyczących małoletniego. Wskazana problematyka ze względu na jej zakres może stanowić przedmiot odrębnego opracowania. W dalszych uwagach zasygnalizowano ją w ograniczonym zakresie, z uwzględnieniem najbardziej istotnych zagadnień.

Zgodnie z przepisem art. 155 § 1 k.r.o. opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem podopiecznego, podlegając przy tym nadzorowi sądu opiekuńczego. W § 2 omawianego przepisu ustawodawca wskazuje, że do sprawowania opieki mają odpowiednio zastosowanie przepisy o władzy rodzicielskiej z zachowaniem odrębności wynikających z przepisów o opiece. Jednak między obowiązkami oraz uprawnieniami opiekuna i rodziców istnieją różnice. Należy do nich zaliczyć m.in. stopień samodzielności przy podejmowaniu decyzji w sprawach dziecka oraz nadzór sądu opiekuńczego⁷⁴.

Z przepisu art. 156 k.r.o. wynika, że opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego. Natomiast rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko (art. 101 § 3 k.r.o.). Jak wynika z przytoczonych przepisów, istotną różnicą między wykonywaniem władzy rodzicielskiej i sprawowaniem opieki jest zakres spraw, do których załatwienia konieczne jest uzyskanie zezwolenia sądu. Opiekun, odmiennie niż rodzice przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej, nie może samodzielnie podejmować decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby podopiecznego. Ponadto jest on zobowiązany do uzyskiwania zezwolenia nie tylko w sprawach przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem podopiecznego, lecz także we wszystkich sprawach ważniejszych dotyczących majątku małoletniego⁷⁵. Trudne może się jednak okazać określenie ważniejszych spraw dotyczących małoletniego, których załatwienie wymaga uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego. Należy do nich zaliczyć sprawy mogące w istotny sposób wpłynąć na wychowanie, fizyczny i duchowy rozwój oraz sytuację majątkową małoletniego⁷⁶.

W doktrynie słusznie podkreśla się, że przy określaniu spraw jako ważniejszych dla małoletniego w sferze majątkowej należy odwołać się do kategorii czynności przekraczających zwykły zarząd majątkiem dziecka (art. 101 § 3 k.r.o.). Na gruncie Kodeksu rodzinnego z 1950 r. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 24 czerwca 1961 r. wskazał na zbieżność obu pojęć⁷⁷. Zaprezentowane w uchwale stanowisko należy uznać za aktualne również obecnie, pod

⁷³ W literaturze i orzecznictwie zwraca się uwagę, że przepis art. 174 k.r.o., dotyczący obowiązku wydania majątku podopiecznego, stanowi podstawę roszczenia o charakterze uniwersalnym o wydanie majątku jako całości. Zob. szerzej: J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 648; uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 20 kwietnia 1964 r., III CO 63/63, Legalis nr 109788.

⁷⁴ M. Grudziński, *op. cit.*, s. 839.

⁷⁵ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1071; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 641; T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 371.

⁷⁶ M. Grudziński, *op. cit.*, s. 851; A. Głowacka, *op. cit.*, s. 107.

⁷⁷ Uchwała SN z dnia 24 czerwca 1961 r., I CO 16/61, LEX nr 105905.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

rzędem przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Każda czynność przekraczająca zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka jest więc sprawą ważniejszą, dotyczącą majątku podopiecznego⁷⁸. Nie sposób jednak wymienić wszystkie czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu. Zaliczenie do tej kategorii będzie zależne m.in. od wartości przedmiotu majątkowego, którego czynność dotyczy, wartości majątku dziecka czy wzajemnego stosunku tych dwóch wartości⁷⁹. Sformułowania „czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu” oraz „sprawy ważniejsze” w doktrynie określane są jako zbliżone. Zauważalna jest jednak tendencja do szerszego niż w przypadku rodziców ujmowania ograniczeń opiekuna⁸⁰. I tak np. przyjmuje się, że oddanie małoletniemu do swobodnego użytku bardziej wartościowych przedmiotów z jego majątku jest czynnością, której rodzice mogą dokonać sami, a na którą opiekun powinien uzyskać zezwolenie sądu⁸¹.

Warto zauważyć, że sformułowanie „ważniejsze sprawy” występuje nie tylko w przepisach dotyczących sprawowania opieki przez opiekuna (art. 156 k.r.o.), lecz także w przepisach regulujących władzę rodzicielską. Zgodnie z art. 95 § 4 k.r.o. rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwalają, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenie. Do takich spraw oczywiste wydaje się zaliczenie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Dlatego art. 95 § 4 k.r.o. powinien być interpretowany w związku z art. 101 § 3 k.r.o. Należy ponadto pamiętać o treści przepisu art. 97 § 2 *in principio* k.r.o., który wskazuje, że o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie. W doktrynie przyjmuje się, że zakres sformułowań „ważniejsze sprawy” i „istotne sprawy” należy interpretować jednakowo⁸².

Na podstawie powołanych powyżej przepisów należy wyróżnić ważniejsze sprawy dotyczące osoby małoletniej oraz ważniejsze sprawy dotyczące majątku małoletniego, obejmujące czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu majątkiem. O ważniejszych sprawach dotyczących osoby dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie po wysłuchaniu małoletniego i uwzględnieniu w miarę możliwości jego rozsądnych życzeń. Natomiast czynności majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu rodzice dokonują za zezwoleniem sądu, również wysłuchując dziecko i w miarę możliwości uwzględniając jego rozsądne życzenia⁸³.

Jak zostało już wcześniej zasygnalizowane, wyrażenie „ważniejsze sprawy” pojawia się w przepisach normujących zarówno władzę rodzicielską, jak i opiekę. Zgodnie z zasadami wykładni językowo-logicznej zwrotom i terminom jednobrzmiącym (takim samym) użytym w akcie prawnym należy nadać takie samo znaczenie⁸⁴. Mając na względzie odpowiednie stosowanie do opieki przepisów o władzy rodzicielskiej, opiekun przed dokonaniem czynności w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku małoletniego tak jak rodzice powinien wysłuchać podopiecznego i w miarę możliwości uwzględnić jego rozsądne życzenie

⁷⁸ J. Sadowski, *op. cit.*, s. 1019; J. Gajda, *op. cit.*, s. 1071.

⁷⁹ M. Grudziński, *op. cit.*, s. 676; wyrok SN z dnia 16 listopada 1982 r., I CR 234/82, LEX nr 8486.

⁸⁰ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 90; J. Gajda, *op. cit.*, s. 1071–1072.

⁸¹ J. Gajda, *op. cit.*, s. 1071–1072; J. Strzebinczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego*, s. 867; H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 90.

⁸² J. Gajda, *op. cit.*, s. 786.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2018, s. 248.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

(art. 95 § 4 k.r.o. w zw. z art. 155 § 2 k.r.o.), ale też powinien uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego na dokonanie takich czynności (art. 156 k.r.o.). W przypadku opieki sprawowanej przez oboje małżonków o istotnych sprawach podopiecznego powinni oni rozstrzygać wspólnie. W braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy (art. 97 k.r.o. w zw. z art. 155 § 2 k.r.o.). Jeżeli brak porozumienia między małżonkami ma charakter trwały i powoduje, że opieka nie jest sprawowana należycie, zgodnie z art. 168 k.r.o. sąd opiekuńczy wydaje odpowiednie zarządzenia. Ponadto jeżeli występują przeszkody faktyczne lub prawne powodujące niezdolność do sprawowania opieki albo opiekun dopuszcza się czynów lub zaniedbań naruszających dobro podopiecznego, sąd – stosując art. 169 § 2 k.r.o. – zwolni jednego z opiekunów ze sprawowania tej funkcji⁸⁵.

Na podstawie przepisu art. 168 k.r.o. opiekun może zostać zobowiązany do uzyskiwania zezwolenia także w określonych sprawach, które nie należą do kategorii spraw ważniejszych w rozumieniu art. 156 k.r.o.⁸⁶ Jest to jedna z form kontroli nad sprawowaniem opieki przez opiekuna. Ponadto, wykonując nadzór, sąd zaznajamia się na bieżąco z działalnością opiekuna oraz udziela mu wskazówek i poleceń (art. 165 § 1 k.r.o.). Może żądać od opiekuna wyjaśnień we wszystkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawiania dokumentów związanych z jej sprawowaniem (art. 165 § 2 k.r.o.). Nadzorem objęte są również czynności, na które opiekun dostał zezwolenie sądu opiekuńczego. Sąd sprawdza więc, czy w ważniejszych sprawach podopiecznego zostały dotrzymane warunki zezwolenia, a gdy mimo jego udzielenia do dokonania czynności nie doszło, wówczas ocenia, czy odstąpienie od realizacji było zasadne⁸⁷.

Przepis art. 593 k.p.c. związany jest z materialnoprawną normą wynikającą z art. 156 k.r.o.⁸⁸ Zgodnie z nim zezwolenie we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku pozostającego pod opieką, udziela sąd opiekuńczy na wniosek opiekuna. Postanowienie w tym przedmiocie staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia i nie może być zmienione ani uchylone, jeżeli na podstawie tego zezwolenia powstały skutki prawne względem osób trzecich.

Problematyka opieki nad małoletnim nie jest częstym przedmiotem rozważań w odrębnych publikacjach naukowych. Jak wynika z przeglądu wybranych zagadnień, w obecnym stanie w zasadzie nie zachodzi potrzeba nowelizacji przepisów o opiece nad małoletnim. Niemniej ze względu na pojawiające się rozbieżności interpretacyjne można by postulować korektę niektórych unormowań.

Modyfikacja przepisu art. 148 § 1a k.r.o., określającego osoby wykluczone z kręgu kandydatów na opiekuna, polegałaby na dodaniu zwrotu „w szczególności”, który nadawałby wyliczeniu wyłączeń przykładowy charakter. Wydaje się bowiem, że obecna regulacja zbyt wąsko ustala katalog przestępstw wyłączających możliwość objęcia opieki.

Do rozważenia pozostaje również kwestia dopuszczalności sprawowania wspólnej opieki przez małżonków pozostających w separacji sądowej. Zgodnie z ogólną regułą orzeczenie przez sąd separacji powoduje takie skutki, jak rozwiązanie małżeństwa przez rozwód. Można więc uznać, że w przypadku separacji należałoby przyjąć te same kryteria oceny do-

⁸⁵ L. Kociucki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1649–1650.

⁸⁶ M. Grudziński, *op. cit.*, s. 851.

⁸⁷ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *op. cit.*, s. 168.

⁸⁸ J. Gudowski, *op. cit.*, s. 326; A. Zieliński, *op. cit.*, s. 1118.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

puszczalności powierzenia opieki, jak w przypadku małżonków rozwiedzionych. W wyjątkowych wypadkach sytuacja małżonków po orzeczeniu separacji nie musi wykluczać właściwego sprawowania przez nich opieki. Jak zostało wcześniej wskazane, chodzi o okoliczność, w której pomimo orzeczenia separacji małżonkowie razem mieszkają, a ich wzajemne stosunki są bezkonfliktowe. Ponadto wątpliwości może budzić sprawowanie opieki przez małżonków w stanie separacji faktycznej, znamionującej zupełny lub nawet trwały rozkład pożycia małżeńskiego. Taki stan może bowiem utrudniać albo nawet wykluczać prawidłowe sprawowanie opieki nad małoletnim. Można by więc rozważyć sprecyzowanie negatywnych przesłanek sprawowania funkcji opiekuna przez małżonków, którzy pozostają w separacji zarówno sądowej, jak i faktycznej.

Wprawdzie powstanie obowiązku ustanowienia opieki w przypadku zawieszenia władzy rodzicielskiej nie powinno budzić wątpliwości, ale można by rozważyć uzupełnienie przepisu art. 94 § 3 k.r.o. wyraźnym postanowieniem, że opiekę ustanawia się zarówno gdy rodzicom władza rodzicielska nie przysługuje, jak i wtedy, gdy została zawieszona.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014.
- Bodio J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1: *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017.
- Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2018.
- Ciepla H., [w:] H. Ciepla, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2014.
- Dobrzański B., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, t. 1, Warszawa 1969.
- Dolecki H., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013.
- Gajda J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018.
- Głowacka A., *Odpowiedzialność opiekuna za szkody wyrządzone małoletniemu wskutek nienależytego sprawowania opieki*, „Przebieg Sądowy” 2016, nr 1.
- Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Grudziński M., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. B. Dobrzański, J. Ignatowicz, Warszawa 1975.
- Gudowski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, t. 4, Warszawa 2016.
- Haak H., Haak-Trzuskawska A., *Opieka i kuratela. Komentarz do art. 145–184 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 516, 518, 520, 573–574, 590–598, 599–602, 604–605)*, Warszawa 2017.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Kalus S., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011.
- Kociucki L., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
- Kociucki L., *Opieka nad małoletnim*, Warszawa 1993.
- Marciniak J., *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, Warszawa 1975.
- Pruś P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. M. Manowska, t. 2, Warszawa 2015.
- Sadomski J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2018.
- Sokołowski T., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013.
- Strzebinczyk J., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2011.
- Strzebinczyk J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Zieliński A., Jędrejek G., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Żyznowski T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, t. 2, Warszawa 2016.

AKTY PRAWNE

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 czerwca 2001 r. w sprawie zasad i trybu składania przez opiekuna w instytucji bankowej gotówki osoby pozostającej pod opieką (Dz.U. 2001, nr 64, poz. 649 ze zm.).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2017, poz. 682 ze zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1360 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 220, poz. 1431).

ORZECZNICTWO

Postanowienie SN z dnia 19 września 1967 r., III CR 177/67, LEX nr 677.

Postanowienie SN z dnia 6 stycznia 1975 r., III CRN 440/74, LEX nr 7636.

Postanowienie SN z dnia 17 lutego 1999 r., II CKN 184/99, LEX nr 1212960.

Postanowienie SN z dnia 25 października 2000 r., IV CKN 1628/00, LEX nr 52619.

Uchwała SN z dnia 24 czerwca 1961 r., I CO 16/61, LEX nr 105905.

Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 20 kwietnia 1964 r., III CO 63/63, Legalis nr 109788.

Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, Legalis nr 19477.

Uchwała SN z dnia 22 listopada 1977 r., III CZP 91/77, Legalis nr 20516.

Wyrok SN z dnia 16 listopada 1982 r., I CR 234/82, LEX nr 8486.